

denképpen a kisprózában „van otthon” igazán, amiért is szívesen olvasnánk már tőle minden tekintetben nagykorú, „felnőtt” kötetet.

De úgy tetszik nem is alaptalanul várunk ilyenre. Egyik-másik hosszabb lélegzetű és a *Hidban* megjelent írásából ítélve pedig talán nem is sokáig kell rá majd várni. Számomra emlékezetes Porszem című elbeszélése meg egyenesen arra vall, hogy ez a kötet, amennyiben elegendő anyag gyűlik össze hozzá, „kemény” kötet lesz. Egyben pedig arra is, hogy az író által felidézett-felidézendő múlt igencsak súlyos anyagot is magában hordoz.

VARGA Zoltán

SZÉTMORZSOLÓDÓ ÉLETMŰ

Németh István: *(Vörösbegy. Forum, Újvidék, 1983.*

Németh István egyik legtermékenyebb írónk, és úgy látszik a Kiadó kedvence is, mert szép kiállítású könyvei rendszeresen jelennek meg. E rendszerességnek (köszönve belátható az egyre tágabb kereteket követelő életmű is, valamint az a humanista cél, ami a művekből külön-külön is kiviláglik — humanizmus mint az ember szeretete, s mint a világ szeretete. Érzelmi szálak fűzik írónkat témáihoz, nem pedig más, mesterkelt „írói” ambíció, a megformálás, a szerkesztés öröme, az ámitás vagy éppen megdöbbenés dévaj szándéka. Még ha szociográfiai írást is ír, az emocionális hozzáállás írába fordítja a követelményerejű tárgyiaságot.

Megállapíthatjuk hát, hogy írónk rendszeresen megjelenő könyvei általános célját és módszerbeli eljárásait könnyen felfedezhetjük. Eddigi írásainak mennyisége (talán nem botránkozik meg ezen a kifejezésen senki) és általános szándéka már rég előidézhetette volna az életmű minőségi telítődését és kikristályosodását is. Ám ez nem történt meg. (Azaz, nem ez történt.) Az újabban megjelenő kötetek inkább még le-lecsipptenek egy darabot az életmű oreolijából, és szélesebb pályára röpítik e darabokat. Vagy mondjuk egyszerűbben, az írások minősége nincs arányban az őket létrehozó szándékkal; erősebb az intenció és az invenció. Az író egészséges szubjektivitása ilyenkor partikularitásba csap át, ami bizony inkább írásbeliség mint irodalom, s az ilyen melléfogások nemhogy csiszolnák, de forgácsolják az életművet.

Írásom címe talán arra utal, hogy a Németh István-i életművel szándékozom foglalkozni, de csupán annak egy morzsáját csipptem fel, hogy a szokásosnál kissé bővebben és részletesebben (de nem kötelezően alaposan is) szemügyre vegyem, mint az egy ilyen kis terjedelmű kötet esetén várható volna. Inkább a kötet olvasása közben tett feljegyzéseim közlöm, minthogy általánosságban mondjak véleményt, mert akkor itt

akár abba is hagyhatnám, s az olvasó kicsit becsapottnak érezné magát, akár a *Vörösberg* egyik-másik története elolvasása után.

A kötet négy ciklusban mutat be huszonegy írást. Sorba veszem a ciklusokat, az írásokat, megtoldom őket rövid kommentárral.

A gyermekkor Németh István örökös és meghatározó élménye, nem csoda hát, hogy a kötet ilyen című ciklussal kezdődik. Az első hét írás közös témája, hogy a gyermekek életének falun és városon egyaránt megvannak a maguk örömei, gondjai, a környezet hatása modulálja csak a magatartást, lehetőségeket teremtve vagy éppenséggel gátakat emelve.

1. *Baltanyél*. Rapszodikus mondatszerkesztéssel indul — egyáltalán nem biztató, hogy az író az első összetett mondatot erőszakosan félbevágja, majd rögtön egy élőbeszéd-stílusú körmondatot fűz hozzá. A szöveg műfaji meghatározása a novella lehetne, az elbeszélés kereteit nem tudja kitölteni, a kép-megjelölés pedig szűk már. Azonban mégiscsak hangulati képek készíthetnek a *Baltanyél*, noha bátortalan és valószínűtlen. *Irodalmias* és ezáltal közhelyeszerű a nagyapa néhány vonásból megrajzolt alakja — mint minden rendes békébéli nagyapa. Ő is hetykén viseli kalapját, kackiás a bajusza, noha még csak tisztelőt sem vár el senkitől. Ha rágyújt, „nagyapaszága” van. Erőtlensége miatt igaznak tűnhet ez a kép. Bandi kutatás közben félelmei a padláson azonban már nem. Motivációja ugyan van a félelemnek, de a környezet leírása, ami ezt a reakciót kiváltja, majdnem idétlenkedő, gyerekes, vagy mondjuk inkább így, idomulni próbál a gyermeki gondolatvilághoz. Csakhogy itt elszakad a tartalom a formától. A rövid novellaforma az elejtett mondatnyi jellemzőekkel, situáció körülhatárolással, motivációval nem elég tághoz, hogy a gyermekeknek tartott gondolkodást befogadja.

Ebből a novellából az író szól, nem pedig a *megelő*; a *szerep*, nem pedig a *szereplő*.

2. *Sárka*. Az előző szöveggel ellentétben jó kezű novella — Sárka ki akarja számolni magából Attilát, és a kilenc éves kislány elvárja édesanyjától, hogy *felőtt módon viselkedjék* (ne a kislányt tekintse felnőttnek, akogy ez a sablonokban már lenni szokott), amikor szerelméről vall neki.

Nagyobb gyerekeknek készült mikro-történet, szép és hiteles gondolatokkal, amelyek ügyesen szerkesztve csak egy pillanatra villannak fel.

3. *Kisoroszi ügycé*. A kamaszkor egyik problémáját *játsza el* a dialógus. Ez a szöveg lehetőséget adna egy elbeszélés megírására is, ám Németh István fikciója alig viszi tovább a történetet egy baráti beszélgetés két mondatánál, sőt egy mondatban is összefoglalhatjuk: a szenilis nagymama gondot okoz a kamasz unokának, mert mindenkinek elmeséli élete fordulópontjának emlékezetes pillanatait.

Kérdés, használ-e ez a szükségszerűség Németh István prózájának, témáját megfelelően fejezi-e ki az elhallgatások praktikája?

4. *Császárkörte; Majális; Vörösberg*. A két jó és kiegyensúlyozott írást

egy laposabb választja el. Az első az „emberré érés” finom mozzanatait örökíti meg, a harmadiknak majdnem sikerült egy pillanatra visszahozni a *Vadalma* ízét.

5. *Adj egy harapást!* Mire beleszokunk Németh István novellastílusába, jön a *Gyermekek* ciklus záródarabja, s majdnem unalomba fullad. Alig hosszabb pedig a többi szövegnél, de a helyzetképek halmozását még az a groteszk esemény sem tudja kellően feloldani, hogy osztálytársuk temetésén a diákok ellopják a temetőből a gyertyákat — vajdasági Gütt-egyesületükhöz.

Egyedül.

A ciklus darabjai valóban megfelelnek a címnek, a magányról, mint egyetemes gyermeki érzésről szólnak, több-kevesebb sikerrel.

1. *Téli esték.* Több ez az írás hangulat- vagy helyzetképnél. Az író gyermekszemmel látatja a történelem egy szeletét, egy életvitelt mutat be, amit éppen az adott történelmi korszak által meghatározott körülmények alakítottak ki.

2. *Ülök a lépcsőn.* Nem különösebben érdekes eszmefuttatás egy aktuális jelenségről, az energiatakarékosságról és a lakótömbi magányról. A magány szorítása az a kapocs, ami összeköti a *Téli esték* II. világháború előtti falusi fiúját a mai fiúval (*Ülök a lépcsőn*).

3. *Ismerkedés.* Megmosolyogtató fordulatokat is tartalmazó párbeszéd, a gyermeki őszinteség komikumát alkánzza ki az ismét városi témájú szöveg.

4. *Levél Frankfurtba.* A „vendégmunkás-jelenséget” idézi, ismét gyermeki szempontból, de minden mélyebb gondolat nélkül, megmaradva a felszínen, a pusztá jelenség szintjén, már-már átcsúszva a giccses részvét-csalogatásba.

Újabb ciklus a *Természet*.

1. *Várakozás.* A fiú várja a tél első havát. Amikor az végre megérkezik, csalódva jön rá, hogy a várakozás szebb volt a vágy beteljesülésénél. Az eltűlt csodavárás nem meggyőző; ebből az írásból sem a gyermeki élményvilág szól, hanem az író.

2. *A Krivaja partján.* Már örültem, hogy a nosztalgikus múltidézés kimarad a kötetből — „Iszonyú kötelesség az emlékezés!” — írja Esterházy Péter —, de mégsem. Lírai pillanatképpen idézi a szerző a Krivaja partokat, ami képként meg is állná a helyét. De: az utolsó két bekezdés optimizmusában, azt hiszem, a szerző sem hihet (ezért megint nem hiteles az írás), hiszen éppen ő idézte meg számtalanszor a dolgok elmúlásának visszafordíthatatlanságát.

3. *Mandula élete és halála.* Ha valahol ujjonganunk lehet és kell a kötet olvasásakor, ennél a történetnél okvetlenül. Ennek az ügyesen szerkesztett lírai történetnek meg kellett jellennie. De ha elolvastuk, le is tehetjük a kötetet, jobb írást már nem találunk benne. Mandula, a szíriai aranyhücsög története elbeszélésként indul, a befejezés előrelépésével.

Figyelemre méltó az elbeszélés időszerkezete. A történet ideje két év és három nap, ebből két hét eseményeit emeli ki a szerző, s mindezt úgy mondja el négy oldalon, hogy az ábrázolt két héten keresztül a két évet is belátja az olvasó. Érdeemes már csak érdekes szerkezete miatt is elolvasni; de külön értéke még e rövid történetnek, hogy minden álszentimentalizmustól mentes, őszinte.

A *Természet* ciklusba tartozik még a *Tavaszdik a Kútásó utcában* című életkép, amiről már nem sokat lehet mondani. (Csak zárójelben tűzöm ide — ennek a ciklusnak már nincsenek olyan szoros összetartó erői, mint az előző kettőnek.) S ahogy az imént már jeleztem, a Mandula-történetnél már abbahagyhatjuk a kötet olvasását, az utolsó, *Tárgyak* ciklus írásait már nem is említem részletesebben. Általános jellemzőjük, hogy itt már igazán szubjektív a szerző hangja, olyannyira, hogy az már a partikularitás érdektelenségébe vág át. Ezek az írások már nem egy belső élmény dokumentumai, hanem egyszerű leltározása a szeretet-polcok tárgyainak.

Ifjúsági olvasmánynak készült mű a *Vörösbeigy*, s tisztelnünk kell a szándékot, hogy írónk a múltnak emléket kíván állítani. Nem hiszem azonban, hogy a szándék ehhez elegendő, mégha csak tárgyakról van is szó. Ha jól emlékszem, Mallarmé volt az, aki szobájának tárgyait is megénekelte — jó versekben, Németh István prózájának ez nem sikerült. Kötetének utolsó ciklusa lapos és élettelen, se látás- és ábrázolásmódjában nem hoz érdekeset, sem értékeset.

S valahogy ilyen az egész kötet. Lépre ment a *Vörösbeigy*.

FEKETE J. József

COULEUR LOCALE VAGY METAFORA?

Utasi Csabának a Kalangyáról szóló „bölcsezdoktori értekezése” újra felveti a couleur locale kérdését. Az értekezés megvédésekor érezni lehetett, hogy e körül a fogalom körül vannak félreértések. Foglalkozni kell hát vele, hátha jelentős dolgok tisztázódnak.

Szenteleky, mint ismeretes, élete vége felé, azaz amikor a Kalangyát szerkesztette, s szervezője, vezére volt akkori irodalmi életünknek, a couleur locale-ra építette irodalmi nézeteit, szerkesztői munkájának is ez volt (egyik) alapszempontja. Nem egy írásában fejtegette véleményét, magyarázta álláspontját. Kétségtelen, hogy nem alakította ki szemléletét véglegesen és határozottan, néha enyhítette is követeléseit, azt is mondhatnám, hogy elmosta kissé a couleur locale körvonalait. Mégis úgy tartja az irodalomtörténet, hogy a couleur locale Szentelekyvel vonult be irodalmunkba. (Bori Imre három pontban foglalta össze Szenteleky couleur locale elméletének lényegét.) S talán azért, mert lírai egyéniség volt,